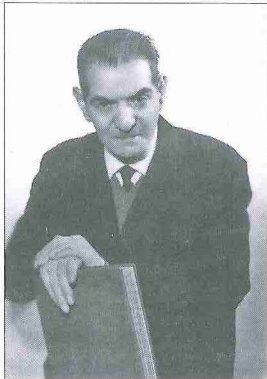

nun dağılmasının ardından 1940'lı yıllarda Kâzîmiye havze-i ilmiyesine çekilip kendi kitaplarını vakfettiği Mektebetü'l-Cevâdeyn adıyla bir kütüphane kurdu. 1955'te İran'ı ziyaret etti, ulemâ ve devlet adamlarından büyük ilgi gördü. 7 Şubat 1967 tarihinde Bağdat'ta vefat etti ve Mektebetü'l-Cevâdeyn'de defnedildi.

Eserleri. Şehristânî'nin çoğu Arapça, bir kısmı Farsça olan 350'ye yakın çalışmasından bazıları şunlardır: *el-Muhtâf fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (yazma nüshasının ailesinde bulunduğu sanılmaktadır); *Me-vâhibü'l-meşâhid fi usûli'l-akâ'id* (manzum bir risâledir [Tahrân 1343]); *Tevhîdü ehli't-tevhîd fi cem'i kelimetü'l-müs-limîn 'alâ 'akideh* (Irak Maarif Vekâleti'nin okullarda okutulmasına karar verdiği bir çalışması olup [Bağdat 1343] Seyyid Sâdık Han tarafından Farsça'ya çevrilmiştir [baskı yeri yok, 1352]); *el-Ma'ârifü'l-âliye* (tevhid, dinin gerekliliği ve Kur'an'ın îcâzı hakkındadır [Bağdat 1935]); *et-Te-nebbüh fi hürmeti't-teşebbüh* (erkeklerle kadınların kıyafetleriyle birbirine benzemeye çalışmalarının sakıncalarına dairdir [Bağdat 1340]); *Haşarü'l-efyûn* (baskı yeri yok, 1324/1906); *et-Tezkire li-Âli Muhammed el-hayyire* (Bağdat 1340); *Minhâcü'l-hâc* (Ali b. Zeynelâbidîn'in hacdaki uygulamalarını anlatan rivayetine göre hazırlanmış bir rehberdir [Bağdat 1342]); *el-Hey'e ve'l-İslâm* (Bağdat 1910; Necef 1961; nşr. Seyyid Ahmed el-Hüsey-nî [Necef 1965]); *Feyzü'l-bârî* (felsefenin esaslarıyla ilgili bir risâledir [Bağdat 1343]); *Nehdâtü'l-Hüseyin* (Beyrut, ts.: nşr. Ali el-Hâkânî, Kerbelâ 1388/1969). Şehristânî ayrıca Nadr b. Şümeyl'in *Risâle fi'l-hurûfi'l-'Arabîyye* adlı eserini *Kitâb fi teşrihi'l-hurûf* adıyla neşretmiştir (*el-İlm*, II/3 [Bağdat 1329], s. 128-133) (*el-İlm* dergisinde çok sayıda makalesi bulunan Şehristânî'nin eserlerinin geniş bir listesi için bk. *Mu.AÜ*, XV, 264-266).

Mehmed
Hüseyin
Şehriyâr

BİBLİYOGRAFYA :

Hibetüddin eş-Şehristânî, *el-Hey'e ve'l-İslâm*, Necef 1965, Ahmed el-Hüseyin'in girişi, s. 3-16; a.mlf., *Nehdâtü'l-Hüseyin*, Kerbelâ 1388/1969, Ali el-Hâkânî'nin girişi, s. 34-35; Serkis, *Mu'cem*, II, 1154-1155; M. Mehdi es-Sebzavârî, *Hibetüddin eş-Şehristânî*, Bağdat 1930; Molla Ali Vâiz-i Hiyâbânî, *Kitâb-ı 'Ülemâ-yi Mu'âşırîn*, Tahrân 1946, s. 201-211; Tebrizî, *Reyhânetü'l-edeb*, VI, 350-352; Ali el-Hâkânî, *Şu'arâ'ü'l-Garî evi'n-Necefîyyât*, Necef 1956, X, 65-94; Hânbâbâ Müşâr, *Mü'ellifin-i Kütüb-i Çâpt-yi Fârsi ve 'Arabî*, Tahrân 1342 hş., IV, 282-285; Ca'fer el-Halîfî, *Hâkezâ 'araftühüm*, Bağdat 1968, II, 195-212; K. Avvâd, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-'Irâkıyyîn*, Bağdat 1969, III, 438-441; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşâñifi'l-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, II, 99, 214, 481; III, 130, 486; IV, 229; V, 8; VI, 378; VIII, 87; X, 44, 189; XVI, 105, 405; a.mlf., *Tabakâtü a'lâ-mi'l-Şî'a: Nukabâ'ü'l-beşer fi'l-kamî'r-râbi* 'aşer, Meşhed 1404, IV, 1413-1418; A'yânü'l-Şî'a, X, 261; M. Hâdî el-Ermini, *Mu'cemü ricâl-i-fıkır ve'l-edeb fi'n-Necef hilâle elf 'âm*, Necef 1413/1992, II, 761-762; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1414/1993, III, 502; *Mu'cemü tabakât-i'l-mütekellimîn*, Kum 1426/1384, V, 330-331, 450-455; Nâsir Bâkrî, "Serh-i Hâl ve Âşâr-i Âyetullah el-Uzmâ Seyyid Hibetü'd-dîn Hüsey-nî, Şehristânî", *Mişkât*, sy. 31, Meşhed 1991, s. 105-108; W. Ende, "al-Şahraştânî, Sayyid Muhamma", *EL²* (İng.), IX, 216-217; Ali el-Kâsimî, "eş-Şehristânî, Ebû Cevâd Muhammed 'Alî b. Hüseyin", *Mu.AÜ*, XV, 263-266.

MUSTAFA ÖZ

ŞEHİRİYÂR, Mehmed Hüseyin

(محمد حسين شهریار)

(ö. 1988)

Azerbaycan ve Fars edebiyatı şairi.

Tebriz'de dünyaya geldi. Doğumuyla ilgili olarak 1905-1908 yılları arasında farklı tarihler verilir. Dava vekili olan babası İsmâil Müsevî (Mirza Ağa Hoşginabî) güzel sanatlara meraklı kültürlü bir kimse idi. Mehmed Hüseyin önceleri "Behcet", daha sonra "Şehriyâr" mahlasını kullanmıştır. 1906'da başlayan İran Meşrutiyeti hareketinin Tebriz'de yol açtığı sosyal, siyasal ve ekonomik çalkantılar yüzünden ailesi 1909'da Hoşginab köyüne göç etti. İlk öğrenimine Hoşginab civarındaki Kayışkurşak köyünde Ahund Molla İbrâhim'in yanında aldığı Farsça dersleriyle başladı. 1912'de ailesi Tebriz'e dönünce tahsiline Medrese-i Müttehide ve Füvzât gibi mekteplerde devam ederek Medrese-i Tâlibiyye'den mezun oldu. Bu okulda Farsça'sını geliştirdi; Arap dili ve edebiyatı okudu. Bir yandan da özel olarak Fransızca dersleri alıyordu. Farsça ilk şiirleri bu sırada Tebriz'de Muhammediye Mektebi'nin *Edeb* adlı dergisinde çıktı (1920). Lise tah-

silini Tahrân'da Dârülfünûn adlı okulda tamamlarak (1921-1923) Tıp Fakültesi'ne girdi. Öğrenciliğinde şair Ferruh-i Yezdî'nin kıraathanesinde edebî muhit içinde yer edinmeye başladı. Farsça ilk şiir kitabı *Şadâ-yı Hudâ* 1929'da Tahrân'da yayımlandı. Meliküşşuarâ Bahâr kitaba yazdığı önsözde -bazı edebiyatçılar abartılı bulsa da- onu sadece İran'ın değil bütün Şark'ın gelecekte övüneceği bir şair olarak takdim etti. Aynı yıl şarkıcı Muçul Pervâne'nin ölümü üzerine yazdığı "Mesnevî-i Rûh-i Pervâne" büyük ilgiyle karşılandı. Bu tarihten itibaren Farsça şiir kitapları ardarda basılmaya başladı.

Fakültede ders verdiği Süreyyâ adlı bir kıza yaşadığı aşk macerası yüzünden son sınıfta bitirme sınavlarına katılamadı. Aynı kıza tâlip olan, İran sarayına yakın bir aileye mensup Çırağ Ali Han Pehlevî ile Vezir Abdülhüseyin Tımurtaş'ın müdahalesi yüzünden hapsedildikten sonra Nişâbur'a sürgün edildi (1929). 1932-1934 yıllarında Nişâbur ve Horasan'ın bazı şehirlerinde noter idarelerinde görev yaptı. Ardından döndüğü Tahrân'da çeşitli işlerde çalıştı; daha sonra bir bankada muhasebeci olarak yıllarca görev yaptı. 1935'te babasının vefatıyla kısa bir müddet için Tebriz'e döndü. 1942-1943 yıllarında ruhsal bunalım geçirmeye başlayan ve dört yıl kadar münzevî bir hayat yaşayan Şehriyâr 1946'da annesinin Tahrân'a gelip kendisine destek vermesi sayesinde bunalımdan kurtuldu. Bu sırada annesinin, yazdığı şiirleri anlamadığını söylemesi üzerine Âzerî Türkçesi'yle şiir yazmaya başladı. "Heyder Baba'ya Salâm" adlı şiirini 1950'de kaleme aldı; şiir büyük ilgiyle karşılandığın- dan 1951'de Tahrân'da basıldı. 1952'de annesi vefat edince yeniden büyük sarsıntı geçirdi ve dostları onu Tebriz'e dönmeye için ikna etti. 1953'te halasının kızı Azîze ile evlendi. 1954-1969 yıllarında Tebriz'de yaşadı. Burada "Heyder Baba'ya Salâm"ın ikinci bölümünü 1967'de yayımladı.

1968'de bilhassa şair Bulud Karaçorlu Sehend'in ısrarlı davetiyle Tahrân'a gitti. İran'da cereyan eden sosyal ve siyasal olaylarla ilgili şiirler yazmaya başladı. 1973'te Tahrân'a yerleşti. 1977'de eşinin âniden vefatı şairi yeniden bunalıma sürükledi. 1979 İran İslâm Devrimi ve şahlığın yıkılması şairin ümitlerini canlandırdı; yeni dönemi heyecan ve sevinçle karşıladı. Azerbaycan Türkleri'nin Tahrân'daki kültür hayatına önemli katkılarda bulundu. Doktor Cevad Hey'et ve arkadaşlarının çıkardığı Farsça-Türkçe *Varlık* (*Varlıq*) dergisinde yeni şiirleri çıktı; şiirleri ve sanatı hakkın-

da birçok makale yayımlandı. Ömrünün son yıllarını hastalıklarla geçiren Şehriyâr 18 Eylül 1988'de Tahran'da vefat etti; vasiyeti gereği cenazesi Tebriz'e götürülerek Makberetüşşuarâ adlı eski bir mezarlıkta defnedildi. İran hükümeti Şehriyâr için anıtmezar ve şiir günlerinin düzenlendiği bir kültür sitesi yaptırdı.

Eserleri. 1. *Heyder Baba'ya Salâm* (Tahran 1369 hş.). Yayımlı büyük ilgiyle karşılanan eser, şah rejiminin yok etmek istediği Azerbaycan Türklüğü'nün bilincini uyandırmış, var oluş mücadelesini yeniden başlatmıştır. Şehriyâr'a nazireler yazılmış, cevaplar, manzum mektuplar gelmeye başlamış, çok geçmeden eser Türkiye'de, Irak'ta, Kuzey Azerbaycan'da neşredilmiş, şairi hakkında yüzlerce makale kaleme alınmıştır. Böylece Şehriyâr Mektebi denilen bir ekol oluşmuştur. Şair için Bulud Karaçorlu Sehend'in yazdığı manzum mektup ve Şehriyâr'ın buna cevap olarak yazdığı "Sehendiyye", İran İslâm Devrimi'nden önce uygulanan yasak sebebiyle banda kaydedilerek halk arasında yayılmış ve büyük ilgi görmüştür. *Heyder Baba'ya Salâm*'dan Türkiye'de ilk defa Mehmed Emin Resulzâde söz etmiş ("Edebî Bir Hadise", *Türk Yurdu*, sy. 241 [1955], s. 607-613), Ahmet Ateş ilk ilmi neşirini gerçekleştirmiş (*Şehriyâr ve Haydar Baba'ya Selâm*, Ankara 1964), Muharrem Ergin metin neşri yanında mukayeseli bir dil çalışması yaparak (*Âzerî Türkçesi*, İstanbul 1971) eserin Türkiye'de geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasını ve üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmasını sağlamıştır. *Heyder Baba'ya Salâm* Mirza Sâlih Hüseyinî tarafından Farsça'ya çevrilmiştir (Tahran 1368 hş.). 2. *Şehriyâr ve Heyder Baba'ya Mektuplar, Nazireler* (Tahran 1358 hş./1979). M. E. Ferzane bu eserde Şehriyâr'a yazılan nazireleri, mektupları, Şehriyâr'ın bunlara verdiği cevapların bir kısmını yayımlamıştır. 3. *Şehriyâr ve Azerbaycan Dilinde Eserleri* (Tebriz 1360 hş./1981). Yahyâ Seydâ'nın topladığı şiirlerin bazı açıklamalarla yapılan neşridir. 4. *Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri* (nşr. Yusuf Gedikli, İstanbul 1990). 5. *Aman Ayrılığı*. Şehriyâr'ın Kuzey Azerbaycan'da gazete ve dergilerde yayımlanan şiirlerinin Hermit Mehmedzâde ve Gulâm Hüseyin Bigdili (Bekdili) tarafından gerçekleştirilen yayımıdır (Bakü 1981). 6. *Üstad Şehriyâr'ın Azerbaycan Türkçesiyle Külliyyatı* (nşr. Asgar Ferdî, Tahran 1380/2001). 7. *Şehriyâr ve Şîr-i Türkî* (nşr. Ali Asgar Şiirdüst, Tahran 1383/2004). 8. *Eş'âr-ı Şehriyâr* (I-IV, Tahran

1335-1339 hş.). Şehriyâr'ın Farsça şiirlerini içerir. 9. *Külliyyât-ı Dîvân-ı Şehriyâr* (I-V, Tahran 1328-1335 hş., 1949-1957). Şairin bizzat tashih ettiği Farsça şiirlerinin en iyi neşirlerinden biridir. Eserde Şehriyâr'ın biyografisi ve şiir sanatı hakkında makaleler de bulunmaktadır. 10. *Şehriyâr ve İnkılâb-ı İslâmî* (Tahran 1372 hş.). Asgar Ferdî'nin bir araya getirdiği İran devrimiyle ilgili Farsça şiirlerini içerir. 11. *Gülzâr-ı Cemâl* (Tahran 1379 hş.). On iki imama, Humeynî'ye ve onun rehberliğine dair Seyyid Rızâ Hoşgînâbî'nin topladığı Farsça şiirleridir. Şehriyâr'ın Farsça şiirlerinden seçmeler birçok defa yayımlanmıştır (Nahid Habîbî, *Kitâbşinâsî ve Fihrist-i Makâlât*).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Hüseyin Şehriyâr, *Türkî Dîvanı Külliyyatı*, Tahran 1369 hş.; a.mlf., *Seçilmiş Eserleri* (haz. N. Rizvan v.dğr.), Bakü 2000; *Bergüziye-i Eş'âr-ı Türkî ve Farsî-yi Üstâd Seyyid Mehmed Hüseyin Şehriyâr* (nşr. İsmâil Tâcbahş), Tebriz 1364 hş.; Höküme Billuri, *Mehmedhüseyin Şehriyâr*, Bakü 1984; *Şehriyâr Mateminde Eserler: Be Yâd-ı Şehriyâr* (haz. Mehmed Hüseyin Mübeyyin), Tebriz 1368 hş.; *Nâle-i Setâr Mecmû'a-i Makâlât der Bâre-i Üstâd Şehriyâr* (haz. Rahîm Çavuş Ekberî), Tebriz 1374 hş.; Yaşar Garayev, "Poeziyanın Araz Ağsı ve Yaddaşı: Şehriyâr", *Tarih: Yahundan ve Uzagdan*, Bakü 1996, s. 433-454; İsa Hebibbeyli, *Üstad Mehmedhüseyin Şehriyâr*, Bakü 1999; Bekir Nebiyev, *Şehriyâr Kelamının Vüs'eti*, Bakü 1998; Nahid Habibi Azad, *Kitâbşinâsî ve Fihrist-i Makâlât ve Eş'âr-ı Üstâd Seyyid Muhammed Hüseyin Şehriyâr*, Tahran 1377 hş.; Esmira Şükürova, M. Şehriyâr: *Heyatı, Mühiti ve Yaradıcılığı*, Bakü 1998; Yavuz Akpınar, "Şehriyâr'ın Türkiye'de Neşredilmemiş Bazı Türkçe Şiirleri", *EFAD*, sy. 11 (1979), s. 507-530; Bâkir Sadrî Nişâ, "Cilvehâ-yi Romanizm der Şîr-i Şehriyâr", *Neşriyye-i Dânişkede-i Edebiyyât ve 'Ulûm-i İnsânî*, XLVIII/188, Tebriz 1382 hş., s. 133-156; Mümtaz Sarıççek, "Şehriyâr'a Selam Haydar Baba'ya Selâm'ın Ontolojik Tahlili", *Turkish Studies*, III/7 (2008), s. 580-591; Yusuf Gedikli, "Şehriyâr, Muhammed Hüseyin", *Yeni Türk İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, örnekte fasikül, s. 129-130; J. T. P. de Bruijn, "Şahriyâr", *El²* (İng.), IX, 220-221.

YAŞAR KARAYEV – YAVUZ AKPINAR

ŞEHİRİZÂDE MEHMET SAİD

(ö. 1178/1764)

Osmanlı biyografi yazarı ve tarihçi.

Hayatına dair çok az bilgi vardır. 1143'te (1730) İstanbul'da doğduğu, babasının 1125'te (1713) BaşdeFTERdar Damad Mehmed Paşa'nın mektupçusu olduğu ve İstanbul şehremini iken vefat ettiği bilinmektedir. Mehmed Said'in medrese tah-

silini tamamladıktan sonra çeşitli görevlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. *Nevpeydâ* adlı eserinde Sadrazam Köse Bâhir Mustafa Paşa'ya yazdığı methiyelere bakılırsa onun koruması altında meslek hayatında ilerlediği söylenebilir; ancak hangi görevlerde bulunduğu tesbit edilememektedir. Eserlerinde yer alan âyet, hadis, Arapça, Farsça, Türkçe atasözü ve şiirlerin çokluğu bu dillere ve dinî ilimlere vâkıf olduğunu düşündürmektedir. Şiir yazmada ve ebced hesabıyla tarih düşürmede mahir olan Şehriyârâde bu konudaki maharetini, "Nazm-ı târîhte kimse bana muâriz olamaz / Vâdi-i inşâda da inkâr olunmaz miknetim" sözleriyle ifade eder (*Târîh-i Nevpeydâ*, vr. 27^b). Ancak Şehriyârâde'nin asıl şöhreti on beşe yakın tarih ve biyografi kitabından gelir. Kâtib Çelebi'ye hayran olan, onu izleyen ve ondan her alanda faydalanan Mehmed Said'in eserlerinden bazılarının yalnızca isimleri bilinmektedir.

Eserleri. 1. *Târîh-i Nevpeydâ* (*Kurretü'l-ebşâr fî netâyici't-tevârih ve'l-ahbâr, Nuhbe-i Saîdi*). Müellif nüshası Kahire'de Dârü'l-kütübî'l-kavmiyye'de bulunan eserin (nr. 192/3814, mikrofilm 61.938) diğer iki nüshası İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 3291) ve Konya İzzet Koyunoğlu (nr. 13.279) kütüphanelerinde kayıtlıdır. Bursalı Mehmed Tâhir ve Babinger bu üç nüshayı ayrı eserler zannetmişlerse de aralarında yalnız hacim ve muhteva farklılığı vardır. *Târîh-i Nevpeydâ* Zilkade 1169 (Ağustos 1756) tarihinde III. Osman'ın padişahlığı, Köse Bâhir Mustafa Paşa'nın ikinci sadâreti ve Dürrizâde Mustafa Efendi'nin ilk şeyhülislâmlığı döneminde yazılmaya başlanmıştır. Nitekim bu üç şahsa çok ağıdalı ve uzunca şiirler ithaf edilmiştir. Mukaddimede belirtildiğine göre eser 301 yıllık bir zaman dilimini (699-1000/1299-1592) içine alacak şekilde planlanmıştır. Birçok cilt halinde tasarlanan kitabın "nice umûr-i garîbe ve vekâyi-i acîbe"yi padişahların saltanat sırasına göre içine alması, *Naîmâ Târîhi* modelinde ve halkın anlayabileceği bir üslûpla yazılması düşünülmüştür. Ancak günümüze ulaşan nüshalarından sadece Kahire'deki nüsha bir sonuç bölümü taşır. Diğer iki nüsha değişik zamanlarda sona ermektedir. Eserin, daha çok İbn Haldûn'un tarih teorilerinin Osmanlı Devleti'ne uygulanması niteliğinde ve gerçek bir tarihten ziyade mukaddime mahiyetinde kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Müellif kitabın başında metodunu açıkladıktan sonra Kâtib Çelebi'nin *Cihannümâ* ad-